

NOI TENDINȚE ÎN ANALIZA SINCRONICĂ ȘI DIACRONICĂ A MINORITĂȚII GERMANE DIN BUCOVINA

CAROL-ALEXANDRU MOHR

Institutul „Bucovina”, Rădăuți
E-mail: Carl@Mohr.ro

New Trends in the Synchronic and Diachronic Analysis of the German Minority in Bukovina

(Abstract)*

The “Bukowina-Institut” [Bukovina Institute] in Augsburg was founded in 1988, at the initiative of Georg Simnacher, a politician who, at that time, was the president of the Schwaben Regional Council. The purpose of the institute was to research on scientific bases the multiethnic and multicultural space of Bukovina and to create efficient bridges of communication and collaboration with institutions and organizations from historical Bukovina, located on the territory of Romania and Ukraine. There was a close collaboration between the institute and the “Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen”, an organization that was founded in 1949 in Munich to represent the social and cultural interests of the Bukovinian Germans in the Federal Republic of Germany. It can therefore be admitted that the institute in Augsburg had both a scientific and a political mission. It must be pointed out, however, that the political mission was fully in line with the fundamental principles and values that formed the basis for the building of the European Union.

In 2003 the institute was integrated into the University of Augsburg and the fundamental directions of activity changed. The researchers newly co-opted in the Bukovina Institute were of the opinion that in the past too much importance was given to the research of the German aspects of the Bukovina’s culture and civilization. Then, it was considered that in the 1990s, due to the affinity and interdependence existing between the institute and the organization “Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen”, the historical sources were not critically approached, being capitalized mainly narratives meant to give a meaning and a collective identity to the “Christian Germanophones” from Bukovina. In the present work are highlighted, on the basis of studies regarding the Bukovinian Germans, some new tendencies that manifest themselves in the current German historiography.

Keywords: Bukovinian Germans, Bukovina Institute Augsburg, Danubiana Carpathica, imagined communities, ethnicity.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

(Rezumat)

„Bukowina-Institut” [Institutul Bucovina] din Augsburg a fost înființat în 1988, la inițiativa lui Georg Simnacher, un politician care, la acea dată, era președintele Consiliului Regional Schwaben. Scopul institutului era cercetarea pe baze științifice a spațiului multiethnic și multicultural Bucovina și crearea unor eficiente punți de comunicare și colaborare cu instituții și organizații din Bucovina istorică, situată pe teritoriul României și Ucrainei. Există o strânsă colaborare între institut și „Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen”, o organizație care a fost înființată în 1949, la München, pentru a reprezenta interesele sociale și culturale ale germanilor bucovineni din Republica Federală Germania. Așadar, se poate admite că institutul din Augsburg a avut atât o misiune științifică, cât și una politică. Trebuie însă subliniat că misiunea politică era pe deplin conformă cu principiile și valorile fundamentale care au stat la baza edificării Uniunii Europene. În anul 2003 institutul este integrat în Universitatea din Augsburg și direcțiile fundamentale de activitate s-au modificat. Cercetătorii nou cooptați în Institutul Bucovina erau de părere că în trecut s-a dat o prea mare importanță cercetării aspectelor germane ale culturii și civilizației bucovinene. Apoi, s-a considerat că în anii 1990, datorită afinității și interdependenței existente între institut și organizația „Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen”, nu s-au abordat critic sursele istorice, fiind valorificate preponderent narațiuni menite a da un sens și o identitate colectivă „germanofonilor creștini” din Bucovina. În prezenta lucrare sunt evidențiate, pe baza unor studii cu privire la germanii bucovineni, câteva noi tendințe care se manifestă în istoriografia germană actuală.

Cuvinte-cheie: Germani Bucoveneni, Institutul „Bucovina” din Augsburg, Danubiana Carpathica, comunități imaginate, etnicitate.

O carte „inovativă”

În anul 2020, a apărut la prestigioasa editură „De Gruyter Oldenbourg”, în seria de anuare „Danubiana Carpathica”, un volum colectiv care conține studii inedite despre „așa-numiții” germani bucovineni¹. Titlul volumului *Bukowina-Deutsche*, în modul în care a fost ortografiat, este insolit. În limba germană, noțiunea „germani bucovineni” se exprimă, în mod uzual, printr-un substantiv compus (alcătuit din determinatul „Deutsche” și determinativul „Bukowina”), scris fără cratimă². În aproape toate textele germane care fac referire la germanii bucovineni găsim formele „Bukowinadeutsche” sau „Buchenlanddeutsche”. Parcă pentru a atrage atenția întregii lumi academice asupra imposibilității existenței unei legături semantice organice între „Bukowina” [Bucovina] și „Deutsche” [germani], editorii volumului au ales să pună cratimă între componentele lexicale ale acestui substantiv compus. Insolit este și subtitlul volumului: *Erfindungen, Erfahrungen und Erzählungen einer (imaginiert) Gemeinschaft seit 1775* [Invenții, experiențe și povestiri ale unei comunități (imaginate), începând cu anul 1775].

¹ În textele din volum, denumirea „germani bucovineni” este foarte des precedată de expresia „așa-numiții”.

² Ținem să precizăm că modul de scriere *Bukowina-Deutsche* nu reprezintă, conform normelor ortografice actuale, o greșeală de ortografie evidentă, ci doar o variantă atipică, care, în opinia noastră, are conotații ideologice.

Pentru a ne lămuri în privința titlului și a subtitlului (dar și pentru a constata dacă, în cazul acestui volum, *nomen est omen*), înainte de a purcede la o lectură și analiză sistematică a cărții, cu creionul în mână, am răsfoit volumul. În studiul introductiv – al cărui autori sunt editorii acestui volum colectiv, Maren Röger și Alexander Weidle – am găsit un indiciu edificator. Editorii se raportează la Benedict Anderson ca la un clasic al cercetării naționalismului, în opinia căruia națiunea este o comunitate imaginată.

Am constatat că, pentru înțelegerea temelor și tezelor esențiale din majoritatea studiilor publicate în volum, concepția lui Anderson trebuie privită ca remă, ca teorie de mare notorietate, aproape unanim acceptată de către elita cercurilor academice. Cunoașterea teoriei lui Anderson este indispensabilă pentru înțelegerea studiilor. Un alt teoretician care a marcat analizele întreprinse de autorii germani este sociologul american Rogers Brubaker.

De asemenea, pentru descoperirea perspectivei din care și a registrului în care a fost editat volumul, mai sunt importante următoarele aspecte: scrierea cursivă a cuvintelor pe care editorii (și/sau autorii) le consideră a avea conotații ideologice. În afară de cel puțin atipicul mod de scriere „Bukowina-Deutsche”, în textele volumului sunt scrise cursiv, în mod consecvent, cuvintele „Umsiedlung” [strămutare], „Flucht” [refugiere], „Vertreibung” [izgonire], „deutscher Osten” [Estul german], „alte Heimat” [vechea patrie]; respectarea cu strictețe a normelor de scriere specifice lingvisticii feministe.

Dat fiind că printre istoriografii români concepția despre națiune a lui Anderson și conceptele lui Brubaker nu se bucură de mare notorietate și, cu atât mai mult, nici de o deosebită apreciere, că lingvistica feministă nu a produs (încă) efecte semnificative în spațiul cultural românofon, iar noțiunile amintite mai sus (percepute de cercetătorii germani ca având conotații ideologice) nu sunt definite univoc și unitar în studiile românești, vom încerca, în cele ce urmează, să explicităm, pe baza acestor elemente terminologice, remele și axiomele pe care autorii studiilor își edifică propriile raționamente.

Comunități imaginate, etnicitate fără grupuri, noțiuni cu conotații ideologice, lingvistică feministă

Politologul american Benedict Anderson (1936–2015), de origine britanico-irlandeză, a dobândit notorietate internațională în special prin teza sa potrivit căreia națiunea ar fi o comunitate imaginată. Cartea sa despre națiune și naționalism *Imagined Communities* [Comunități imaginate], apărută în 1983, a fost tradusă în mai multe limbi și a produs efecte transdisciplinare și interculturale. Titlul ediției în limba germană (pe care noi am consultat-o) nu este o traducere literală a titlului original, ci una adaptată: *Die Erfindung der Nation* [Inventarea națiunii]³. În concepția lui Anderson, națiunea

³ Benedict Anderson, *Die Erfindung der Nation*, Editura Ullstein, Berlin, 1998.

este o comunitate imaginată, deoarece chiar și membrii celei mai mici națiuni nu-i cunosc îndeaproape pe cei mai mulți dintre ceilalți membrii, nu-i vor întâlni și nici măcar nu vor auzi de ei⁴; totuși, în mintea fiecăruia dăinuiește imaginea unei comunități. Prin urmare, conform lui Anderson, toate comunitățile, exceptând micile comunități sătești ale căror membri se cunosc toți între ei, ar fi comunități imaginate. Totuși, Anderson nu susține că națiunea este un concept contrafăcut, rezultat din neadevăr sau din impostură. Expresia „comunități imaginate” s-a răspândit viral în mediul academic, fiind preluată de cercetători din diverse domenii (sociologi, etnologi, politologi, istorici etc.) și a suferit mutații semantice. De exemplu, istoricul israelian Yuval Noah Harari, a cărui lucrare de popularizare a științei, *A Brief History of Humankind* [O scurtă istorie a omenirii], a devenit bestseller internațional, afirmă că regate, imperii și biserici au funcționat timp de milenii ca niște comunități imaginate⁵. Harari consideră că printre cele mai importante tipuri de comunități imaginate se numără națiunile (care sunt comunitățile imaginate ale statelor) și colectivitățile de consumatori (adică grupuri de oameni care nu se cunosc, dar care au obiceiuri și interese de consum comune)⁶.

Am considerat necesar să facem aceste specificații întrucât, după cum am sugerat și mai sus, pentru autorii studiilor publicate în volumul *Bukovina-Deutsche*, „comunități imaginate” este un concept categorial irefutabil – poate chiar un postulat – pe care își edifică propriile raționamente și interpretări. Importante sunt pentru autorii germani și tezele lui Rogers Brubaker exprimate în opusul său *Ethnicity without Groups* [Etnicitate fără grupuri]⁷. Rogers Brubaker a cercetat, din punct de vedere sociologic, diverse aspecte legate de naționalism și etnicitate, ajungând la concluzia că cercetătorii nu ar trebui să încerce să afle ce este o etnie, o rasă, sau o națiune, ci cauzele și modul în care oamenii au ajuns să interpreteze experiențe istorice și sociale, din punct de vedere etnic, rasist sau naționalist. El a creat noțiunea de „ethnopolitical entrepreneur” [antreprenor etnopolitic]⁸ pentru a desemna grupuri de persoane care contribuie activ la crearea unor identități de grup. Maren Röger, la al cărui studiu ne vom referi mai jos, face referință la acest termen atunci când prezintă evoluția politicilor etnice promovate în Bucovina și actanții (persoane și organizații) care au contribuit la crearea conceptului și denumirii de germani bucovineni.

O altă particularitate a textelor din volum, care la prima vedere ni s-a părut bizară, este scrierea cursivă, în cuprinsul tuturor studiilor, a denumirii unor noțiuni. În mod onest, editorii, în cuvântul introductiv, atrag atenția asupra acestui aspect și prezintă următoarea argumentație (sau, poate, motivație?): deoarece tema centrală a lucrărilor din volum este analiza modului în care s-a încercat – chiar și prin uzul unor

⁴ Vezi Benedict Anderson, *op. cit.*, p. 4.

⁵ Vezi Yuval Noah Harari, *A Brief History of Humankind*, Vintage Books, Londra, 2015, p. 405.

⁶ Asemenea comunități ar fi, de exemplu, fanii Madonnei, fanii echipei Manchester United, vegetarienii, ecologiștii etc. Vezi Yuval Noah Harari, *op. cit.*, pp. 406–408.

⁷ Rogers Brubaker, *Ethnicity without Groups*, Cambridge, Harvard University Press, 2004.

⁸ Rogers Brubaker, *op. cit.*, p. 10.

noțiuni – crearea unei identități de grup, anumite substantive și adjective – cum ar fi „Bukowina-Deutsche” sau „buchenlanddeutsch” – au fost scrise cursiv. Tot cursiv au fost scrise denumiri de noțiuni în spatele cărora, în opinia editorilor, se ascund dispute complexe, care, nu de puține ori, erau de natură ideologică. Printre acestea se numără „noțiuni colective”, ca „Umsiedlung”, „Flucht und Vertreibung”, dar și noțiuni cu intensiune ideologică, de exemplu, „deutscher Osten”, „alte Heimat”⁹.

„Umsiedlung” (adică strămutarea) presupune mutarea unui grup numeros de oameni în alt spațiu geografic, ca urmare a unor măsuri stabilite de stat. În perioada regimului național-socialist din Germania, au fost strămutate multe grupuri de etnici germani, printre care, în 1940, și majoritatea populației germane din Bucovina, Basarabia și Dobrogea. În volum, se evidențiază în mai multe locuri că strămutarea nu este o migrare forțată, ci una benevolă. Într-adevăr, strămutarea germanilor nu a fost dispusă prin lege. Trebuie însă specificat că germanii, atât cei din Bucovina, cât și cei din Basarabia și Dobrogea, s-ar fi expus unei situații dificile, dacă nu ar fi consimțit la strămutare¹⁰. Dacă, din punct de vedere juridic, este discutabil a se considera strămutarea ca migrare forțată, altfel stau lucrurile în cazul refugierii și izgonirii. Despre „Flucht” [refugiere] se vorbește atunci când populația sau o parte a populației părăsește regiunea sau țara de baștină din cauza unor pericole sau amenințări existențiale evidente. Prin urmare, este o migrare forțată de împrejurări. „Vertreibung” [izgonire] este o migrație forțată determinată prin constrângere. Considerăm corectă părerea editorilor, potrivit căreia aceste noțiuni au generat dispute ideologice, în special pe teritoriul Germaniei Federale, înainte de unificare. Cu toate acestea, ne explicăm decizia editorilor cu privire la scrierea cu caractere cursive a denumirilor acestor noțiuni prin faptul că regimul național-socialist a lăsat o moștenire grea în vocabularul german. Multe cuvinte care amintesc de epoca respectivă au căpătat o încărcătură semantică negativă. Desigur că cele mai stigmatizate cuvinte sunt cele care aparțin familiei lexicale a căreia cuvânt de bază este „Nation” [națiune]. Percepția uzului acestor cuvinte în discursuri sau texte este determinată de mentalul colectiv care s-a format în societatea germană pe baza experiențelor din trecut¹¹.

Tot prin particularități ale mentalului colectiv se explică diferențele stilistice dintre textele românești și germane în privința unor posibile discriminări de gen. Deși, în prezent, normele încă neunitare impuse de lingvistica feministă sunt aplicate în majoritatea covârșitoare a discursurilor și textelor germane, ținem să facem câteva scurte observații despre acest subiect. Pentru că în mentalul colectiv german

⁹ Maren Röger, Alexander Weidle (ed.), *Bukowina-Deutsche: Erfindungen, Erfahrungen und Erzählungen einer (imaginierte) Gemeinschaft seit 1775*, Berlin – Boston, De Gruyter Oldenbourg, 2020, p. 20.

¹⁰ Prin această afirmație, nu vrem nicidecum să negăm că și oportunismul a fost un factor care a influențat dinamica strămutării. Mulți germani, în special cei tineri, sperau că în Reich vor putea face carieră, sau că, cel puțin, vor avea o viață mai bună.

¹¹ Un fenomen similar s-a produs și în spațiul lingvistic și cultural românesc. Vorbitorii români nu mai folosesc cuvinte precum *tovarăș*, *întreprindere*, *cooperativă*.

discriminarea femininului în limbaj este amendată ca misoginism lingvistic, în comunicarea româno-germană (între interlocutori sau autori și cititori), ignorarea unor cutume produce, nu de puține ori, blocaje. De exemplu, apelativul „doamnă președinte” este încă perceput ca apreciativ în spațiul cultural român, iar în spațiul cultural german actual, ca depreciativ. Lingvistica feministă analizează limbile, limbajele și vorbirea după criteriile doctrinei feministe și după cutume impuse de curente sociale, politice și academice. Scopul acestei discipline este identificarea și anularea factorilor lingvistici care determină discriminarea de gen, în special prin aceea că nu este asigurată o vizibilitate suficientă a femeilor. În spațiul germanofon al Europei (dar nu numai), s-a impus înlocuirea masculinului generic prin dublete masculine și feminine (de exemplu, „Juden und Jüdinnen” [evrei și evreice]) sau prin forme hibride (cum ar fi „BewohnerInnen” [locuitori și locuitoare]).

În cele ce urmează, vom puncta doar câteva aspecte din studiile cuprinse în volum, evitând să facem remarci evaluative asupra corectitudinii raționamentelor și concluziilor autorilor. Prezenta lucrare nu este o recenzie. Scopul nostru este acela de a evidenția alteritatea perspectivelor din care analizează fenomene și realități istorice cercetătorii germani.

Scurte considerații cu privire la studiile publicate în volum

Titlul studiului introductiv este același cu cel al volumului și debutează cu relatarea faptului că, în 21 decembrie 2018, președintele Comitetului Federal al Asociației Germanilor Bucovineni a depus la Judecătoria München cererea de dizolvare a organizației. Dizolvarea organizației, din punct de vedere juridic, a avut loc la sfârșitul anului 2019, eveniment din care autorii trag concluzia că nu mai există germani bucovineni „în formă organizată la nivel supraregional”. Faptul că, totuși, o parte din germanii bucovineni și din urmașii acestora se consideră încă un grup distinct, ar fi rezultatul unui proces îndelungat și ambivalent. În studiile conținute în volum, diverșii autori – cercetători experimentați sau cercetători debutanți – încearcă să identifice fazele în care s-a constituit identitatea colectivă denumită „germani bucovineni” și care au fost principalii actanți ai creării acestui concept.

Titlul volumului conține triada noțională „Erfindungen, Erfahrungen und Erzählungen” [invenții, experiențe și povestiri], pentru a se evidenția faptul că etnonimul nu a avut, de-a lungul timpului, aceeași semnificație, și că reprezintă rezultatul unui proces evolutiv de creare a unei identități.

Editorii consideră adecvată, din punct de vedere științific (sau, poate, doar corectă din punct de vedere politic) denumirea de „germanofoni creștini din Bucovina”¹². Mulți dintre aceștia, ca urmare a unor evenimente istorice și din cauza influenței unor actanți etnopolitici, ar fi ajuns să creadă că aparțin unei comunități imaginate și să se denumească „Bukowina-Deutsche” [germani bucovineni]. De

¹² Maren Röger, Alexander Weidle (ed.), *op. cit.*, p. 13.

asemenea, editorii țin să sublinieze că gradul de coeziune al acestei comunități era mult mai redus decât cel al altor grupuri de etnici germani, iar Bucovina, ca spațiu geografic periferic, a fost și este reprezentată pe așa-numitele „mental maps” [hărți mentale] mult mai estompat decât alte regiuni în care au trăit în trecut etnici germani.

Mariana Hausleitner a publicat în volum un studiu intitulat „Von der Ansiedlung bis zur Umsiedlung: Institutionen und Akteure der Deutschen in der Bukowina” [De la colonizare până la strămutare: instituții și actanți ai germanilor din Bucovina]. Această reputată cercetătoare este și autoarea unei lucrări aproape unanim apreciate de istoricii din vestul Europei¹³: *Românizarea Bucovinei: Implementarea cerințelor naționale ale României Mari 1918–1944*.

Din păcate, această lucrare a fost prea puțin utilizată de istoricii români tocmai din cauza folosirii termenului de românizare în titlu. Părerea noastră, pe care ne-am exprimat-o și în alte lucrări, este că termeni ca românizare, ucrainizare, polonizare etc., chiar dacă exprimă fapte istorice reale, au efecte toxice asupra comunicării științifice în mediul academic internațional.

Autoarea specifică că „după strămutarea din 1940, național-socialiștii i-au considerat pe germanii din Bucovina un grup cu valoare redusă din punct de vedere al rasei, întrucât mulți erau căsătoriți cu negermani. Însă aceștia îi laudau pe cei strămutați¹⁴ din Basarabia, care, după ce au fost colonizați de țarul Rusiei, au trăit în așezări rurale omogene, din punct de vedere etnic”¹⁵. Hausleitner prezintă motivele din cauza cărora, începând cu anul 1897, în rândul nemților bucovineni, s-a manifestat o tendință de izolare etnică. În acest sens, ea evidențiază aspecte cu privire la ce au urmărit fondatorii organizațiilor germane și la modul în care acestea s-au transformat structural după alipirea Bucovinei la România Mare și, mai apoi, după răspândirea ideologiei național-socialiste.

Cercetătoarea ajunge la concluzia că există trei factori principali care au dus la slăbirea coeziunii etnicilor germani, în special după 1930: consecințele crizei economice mondiale, măsurile politice antiminoritare și influența propagandei Germaniei naziste. Hausleitner remarcă, în mod corect, că „totuși cei 94 900 de germani din Bucovina nu au părăsit din proprie inițiativă regiunea în 1940, ci pentru că așa s-a planificat și convenit la Berlin și Moscova”¹⁶. În studiul elocvent al Mariane Hausleitner nu se manifestă noile tendințe istoriografice de care am vorbit mai sus.

Maren Röger își intitulează studiul „Ethnopolitisches Engineering im Zeitalter des Nationalismus: Identitätsstiftung und ihre Grenzen bei den *Bukowina-Deutschen*” [Engineering etnopolitic în epoca naționalismului: crearea identității și limitele acesteia în cazul germanilor bucovineni]. Sintagma „ethnopolitisches engineering” este folosită

¹³ Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina: Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918–1944*, München, Editura Oldenbourg, 2001.

¹⁴ Strămutați și strămutate. Din considerente de coeziune a textului, utilizăm în traducerile românești masculinul generic, deși autorii folosesc, în mod consecvent, forme hibride de genuri.

¹⁵ Maren Röger, Alexander Weidle (ed.), *op. cit.*, p. 21.

¹⁶ *Ibidem*, p. 37.

de Maren Röger pentru a desemna politicile identitare. Autoarea amintește că „imigrarea grupurilor germanofone în Bucovina, începând cu secolul XVIII, nu a determinat, în vremurile respective, apariția denumirii de «germani bucovineni» [...], nici ca endonim, nici ca exonim. Acești imigranți au devenit ulterior, sau au fost făcuți, prin acțiunea unor «întreprinzători etnopolitici», germani bucovineni”¹⁷. La crearea acestei identități de grup a contribuit politica de românizare practică de statul român după 1918 și propaganda național-socialistă de după 1933. Însă, determinantă a fost, în concepția lui Röger, strămutarea „creștinilor germanofoni”. În toamna anului 1940, au fost strămutați aproape 100 000 de oameni din Bucovina. Dintre aceștia, circa 60 000 au ajuns, după război, în Germania de Vest. Substantivul compus „Buchenlanddeutsche” a început să fie folosit ca etnonim după 1950, din considerente care țin de imagine. Se urmărea recunoașterea publică a „germanofonilor creștini din Bucovina” ca grup izgonit, forțat să emigreze. Acest obiectiv ar fi fost atins prin demersuri inițiate de actanți politici, printre care se numărau și multe persoane cu un trecut pătat de colaborarea cu regimul național-socialist.

Maren Röger se remarcă prin ipoteze și demersuri cognitive inedite, care ar trebui să dea de gândit istoricilor care au preluat și au continuat diverse tradiții sau tendințe istoriografice din trecut. Pentru a înțelege impulsurile pe care autoarea studiului dorește să le imprime cercetării istoriei, culturii și civilizației bucovinene, trebuie sesizate postulatele pe care își edifică raționamentele. Pentru Maren Röger conceptul de „națiune” este ceva prin excelență nuizibil, care dăunează deopotrivă vieții social culturale, cât și cercetării științifice. De asemenea, orice concept derivat semantic sau formal din națiune (rezultat prin extinderea sau contractarea sferei sau conținutului acestuia) este toxic. Orice filiație, legătură formală sau conjuncturală cu vreun fapt umbrat de universal stigmatizatul trecut național-socialist nu poate fi tolerată.

„Das deutsche Nationalhaus in Czernowitz als Kultur-, Bildungs- und Unterhaltungsort” [Casa Germană din Cernăuți ca locație culturală, de formare și divertisment] este titlul studiului publicat de Petro Rychlo. Casa Germană din Cernăuți a fost o locație în care se organizau evenimente la care participau nu doar etnicii germani din Bucovina. Abia în 1933, în grupul etnicilor germani au început să se manifeste tendințe naționaliste, iar „evreii cernăuțeni erau indignați atunci când tinerii germani se salutau pe stradă cu «Heil Hitler!»”¹⁸. În mod obiectiv și totodată atractiv, Rychlo relatează despre metamorfozele suferite de această clădire-simbol a Cernăuțului. După 1933, lăcașul de cultură este parțial „nazificat”. Activiști național-socialiști organizează în Casa Germană „evenimente” cu caracter ideologic. Mai multe spații ale clădirii sunt puse la dispoziție activiștilor care susțineau obiectivele politice ale Germaniei naziste. După război, când nordul Bucovinei a devenit sovietic, Casa Germană a fost considerată un fost „incubator al naționalismului

¹⁷ *Ibidem*, p. 39.

¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

burghez”. Spațiile clădirii au fost puse în slujba educației comuniste și a propagandei sovietice. În timpul administrației sovietice, clădirea s-a deteriorat atât cultural, cât și fizic.

Studiul lui Petro Rychlo din volumul la care ne referim a fost inițial publicat în 2010, într-un volum dedicat jubileului de 100 de ani de la inaugurarea Casei Germane din Cernăuți¹⁹. La acea dată, norii războiului nu amenințau Ucraina și Petro Rychlo avea o perspectivă optimistă în privința viitorului Casei Germane care, din 1991, în anii de independență ai Ucrainei, redevenise un autentic centru cultural. La fel ca în studiul Mariane Hausleitner, nici în studiul lui Petro Rychlo nu sunt prezente noile tendințe cultivate de ceilalți cercetători și colaboratori ai Institutului Bucovina din Augsburg.

Philipp Kröger a scris în studiul „Die statistische Sichtbarmachung der *Bukowina-Deutschen*. Ethnographische Zählungen der Zwischenkriegszeit und die bevölkerungspolitische Bedeutung statistischer Daten im Rahmen der Umsiedlung” despre „recensămintele etnografice în perioada interbelică și semnificația etnopolitică a datelor statistice în contextul strămutării”. În anii 1930, populația germană din Bucovina a fost recențată de trei ori. Statul Român a organizat un recensământ în anul 1930. Au fost efectuate și două recensăminte ale populației germane din Bucovina, în perioada 1930–1933 și în anul 1937, de către organizațiile reprezentative ale acestei etnii. Kröger evidențiază faptul că toate cele trei recensăminte au avut un substrat sociopolitic. Prin recensământul efectuat de stat, s-a urmărit demonstrarea, cu mijloace statistice, a faptului că întreg teritoriul României este populat de mase compacte de români. Recensămintele întreprinse de organizațiile germane au fost acțiuni tipice de politică identitară, iar datele culese au fost folosite ulterior în scopul legitimării politicii de strămutare promovate după încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov. Autorul sesizează că „datele prezervă nu doar o presupusă imagine a germanilor bucovineni înainte de strămutare, ci și zgomotul de fond al ideologiei naționaliste care a acompaniat cifre și hărți”²⁰. Aceste date ar trebui interpretate luându-se în considerare substratul ideologic, căci cifrele reflectă, în mai mare măsură, viziunea actanților etnopolitici din vremea respectivă, și mai puțin realități istorice cu privire la germanii bucovineni.

Volumul conține și un studiu de lingvistică, scris de Johann Wellner și intitulat „Sprachliche Diversität *bukowina-deutscher* Dialekte” [Diversitatea lingvistică a dialectelor germane din Bucovina]. Analizând cele trei varietăți lingvistice diatopice, vorbite de populația germană din Bucovina, Wellner afirmă că acestea nu s-au influențat reciproc și că fiecare în parte a preluat elemente lexicale doar din limba germană vorbită în Austria, din limba română și, în mai mică măsură, din limba ucraineană și din limba idiș. Întrucât nu ne-am propus să facem remarcii evaluative cu privire la validitatea raționamentelor autorilor care au publicat în volum, ne

¹⁹ Vezi Raimund Lang, Sergij Osatschuk (ed.), *Hundert Jahre Deutsches Haus in Czernowitz, Eine Jubiläumsschrift*, Viena, 2010.

²⁰ *Ibidem*, p. 84.

limităm la reproducerea concluziei la care ajunge doctorandul Wellner: „Din analiza dialectologică a germanilor bucovineni, se poate constata că – cel puțin din perspectivă lingvistică – această denumire este un hiperonim construit artificial pentru a denumi vorbitori și vorbitoare de varietăți lingvistice germane, fără a se ține cont de diversitatea lingvistică și culturală a germanilor originari din Boemia, șvabilor și a țipțerilor”²¹.

În lucrarea „Rudolf Wagner 1934–1954: „Zwischen nationalsozialistischer Ideologie und Vertriebenenpolitik” [Rudolf Wagner 1934–1954: între ideologia național-socialistă și politica cu privire la migrația forțată], Susanne Sorgenfrei face o analiză a activității unei persoane care s-a bucurat de mare notorietate și de mult respect printre nemții bucovineni. Lui Rudolf Wagner, scrie autoarea, „germanii bucovineni i-au servit drept bază de legitimare a activității sale în organizații, partide și instituții. În cadrul acestora, el activa ca reprezentant al unei «comunități unite prin destin», la edificarea căreia contribuise și el, înainte și după 1945”²².

Susanne Sorgenfrei, care s-a documentat cu simț de răspundere în arhivele germane, afirmă că acest fost nazist și, apoi, agent al Serviciului Federal de Informații s-a străduit mai mult pentru cosmetizarea și prestigiul propriei persoane, decât pentru trecutul și soarta nemților bucovineni.

La altă personalitate bucovineană se referă Christina Eiden, prezentă în volum cu lucrarea „Technokrat der *Bukowina-Deutschen* – Herbert Mayer” [Un tehnocrat al germanilor bucovineni: Herbert Mayer]. Fizicianul, statisticianul, etnologul și genealogul Herbert Mayer (născut în 1900 la Cernăuți și decedat în 1992 într-o localitate de lângă Stuttgart) este autorul multor opusuri valoroase din diverse domenii. Însă, nu opera lui Mayer este obiectul lucrării lui Eiden. Autoarea, respectând registrul dominant în care au fost scrise aproape toate studiile din volum, își propune să descopere cine a fost adevăratul Mayer și care sunt influențele ideologice care l-au marcat, considerând că, din perspectivă istorică, sunt mai puțin interesante realizările sale în fizică, decât biografia sa, deoarece el a reușit să se adapteze la mai multe schimbări de regim. „Și-a început cariera la Cernăuți [...] și-a consolidat-o în timpul regimului național-socialist, și, după război, a continuat-o cu succes în Germania Federală”²³. Astfel, „Herbert Mayer a putut să-și continue nestânjenit cariera după sfârșitul celui de-al Treilea Reich pentru că nu a fost afectat de interdicții profesionale. Mai mult, el a profitat de activitățile pe care le-a desfășurat în perioada național-socialistă și a reușit să fie promovată în plan științific. După mai multe decenii, el s-a ocupat din nou de consemnarea statistică a germanilor bucovineni, dar sub altă deghizare”²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 99.

²² *Ibidem*, p. 115.

²³ *Ibidem*, p. 118.

²⁴ *Ibidem*, p. 130.

Autoarea îi impută lui Mayer că a formulat reguli clare cu privire la persoanele pe care le-a consemnat în evidențele sale genealogice: acestea erau doar creștini germanofoni din Bucovina și niciun fel de alte etnii sau confesiuni.

Michael Kabelka scrie despre organul de presă al germanilor bucovineni între 1949 și 1970, în studiul „«Der Südostdeutsche» – Grenzrevisionismus als Identitätsstiftung?” [Der Südostdeutsche – Revizionismul ca factor de formare a identității?] Din tot ce s-a publicat din 1941 și până acum în organul de presă al germanilor bucovineni din RFG, autorului i s-a părut cel mai interesant să analizeze articolele cu caracter prorevizionist, care se refereau la legalitatea și legitimitatea frontierei polono-germane, de pe linia Oder-Neisse. Nu am reușit să înțelegem din studiul lui Kabelka dacă și în ce măsură identitatea germanilor bucovineni a fost consolidată prin faptul că, până în anul 1970 au fost publicate în ziarul „Der Südostdeutsche” câteva articole prorevizioniste. Din 1971, problema frontierei pe linia Oder-Neisse nu a mai suscitât, în mod semnificativ, interesul opiniei publice din Germania și, ulterior, „ziarul s-a dedicat cultivării identității germanilor bucovineni, publicând preponderent articole nostalgice”²⁵. Totuși, Kabelka consideră că problematica revizionismului, așa cum a fost prezentată în ziarul bucovinenilor, a contribuit la consolidarea identității de „izgoniți din patrie” a creștinilor germanofoni originari din Bucovina.

Gaëlle Fischer publică în volum un studiu în limba engleză cu titlul „«Ethnic Germans», «Expellees», or «Old Austrians»: Identity Narratives and Memory Politics of Germans from Bukovina in Austria since 1945”. Studiul este, de fapt, un eseu de politică a memoriei. În lucrare, sunt evidențiate deosebirile existente între modurile în care germanii bucovineni emigrați în Austria și Germania au înțeles să-și construiască o identitate colectivă și să se facă „vizibili” în societate. Aceste diferențe sunt datorate faptului că migrația forțată, determinată de evenimentele ultimului război mondial, a produs amprente diferite în mentalul colectiv austriac față de cel german.

„Auf der Suche nach einer «Stimme»” [Căutând o „Voce”] este titlul studiului scris de Anna Hahn despre organul de presă al organizației evreilor bucovineni, migrați în Israel. În 1944 a apărut, în limba germană, primul număr șapirografiat al foii de știri adresate asociației „Chug Olej Bukowina”, o organizație a evreilor bucovineni care au migrat în Palestina. Până în iulie 1953, ziarul a avut denumirea „Die Stimme des Oleh” [Vocea imigrantului]. Publicația evoluează, capătă denumirea „Die Stimme” [Vocea] și va apărea aproape regulat, cu o periodicitate lunară. A avut diverse subtitluri în decursul celor 73 de ani de apariție, ultimul fiind „Mitteilungsblatt für die Bukowiner” [Foaie de informații pentru bucovineni]. Fondatorul ziarului și primul redactor șef al acestuia a fost Elias Weinstein, care anterior – în mai 1918, înainte de sfârșitul Primului Război Mondial – a întemeiat la Cernăuți ziarul „Czernowitzer Morgenblatt”. La început, „Die Stimme des Oleh”

²⁵ *Ibidem*, p. 145.

a avut drept scop întărirea coeziunii evreilor bucovineni și oferea informații utile imigranților pentru consolidarea vieții lor în „Noua Patrie”. Pentru evreii bucovineni, limba germană a rămas și după migrarea în „Țara lui Israel” („Ereț Israel”) sau în Statul Israel (înființat la 14 mai 1948) o componentă fundamentală a identității lor. În ultimele decenii, „Die Stimme” s-a concentrat preponderent pe istoria, cultura, civilizația și viața cotidiană a evreilor bucovineni din Israel, din România și din întreaga lume. În publicația „Die Stimme” nu s-a scris despre germanii bucovineni până în anul 1960, când s-a pus problema despăgubirii persoanelor prejudiciate de regimul național-socialist. În anul 1956, în Germania a fost promulgată o lege care prevedea acordarea de despăgubiri și compensații persoanelor care aparțineau grupurilor lingvistice și culturale germane, victime ale regimului național socialist. Autoarea susține că, după 1960, organizația germanilor bucovineni a sabotat despăgubirea evreilor bucovineni de către Statul German, nerecunoscându-le statutul de aparținători și purtători ai culturii germane în Bucovina.

Din cele 318 pagini ale volumului, 129 le ocupă cele două lucrări semnate de Alexander Weidle. În prima lucrare, „Von Netzwerken des Erzählens. Interviews mit *Bukowina-Deutschen* heute” [Despre rețele narative: Interviuuri actuale cu germani bucovineni], Weidle descrie un proiect de intervievare a bucovinenilor din Germania și Austria, care s-a desfășurat în perioada 2018–2020. În a doua lucrare, „Stimmen, Fotografien und Dinge: Quellenedition zum Interviewprojekt mit *Bukowina-Deutschen*” [Voci, fotografiile și lucruri: Sursele proiectului de intervievare a germanilor bucovineni] (114 pagini), sunt prezentate selectiv rezultatele proiectului.

Concluzii

Așa cum multe opusuri istoriografice românești publicate în timpul regimului comunist nu pot fi înțelese fără cunoașterea imperativelor ideologice din perioada respectivă (la fel ca și opusurile istoriografiei germane din epoca național-socialistă), nici studiile cercetătorilor germani publicate în volumul *Bukowina-Deutsche* nu pot fi înțelese fără a cunoaște fundamente teoretice, care capătă dimensiuni ideologice și generează curente cu efecte importante asupra mentalului colectiv. Nu numai în societățile dominate de regimuri totalitare, ci și în societățile democratice, conceptele și curentele ideologice determină moduri specifice de interpretare a faptelor și realităților istorice.

Tezele lui Anderson (despre „comunități imaginate”) și cele ale lui Brubaker (despre etnicitate) sunt repere teoretice esențiale pentru majoritatea autorilor studiilor din volum. Spre deosebire de spațiul cultural românesc, în spațiul cultural german naționalismul este înțeles exclusiv ca noțiune ideologică (prin care se urmărește exacerbarea valorii proprii națiunii și, eventual, denigrarea altora) și nicidecum ca atașament, firesc și legitim, față de propria cultură și propriul popor. Realitățile istorice, de cele mai multe ori, nu sunt interpretate cu obiectivitate.

Prin prezenta lucrare ne-am propus să evidențiem alteritatea reperelor axiologice și a perspectivelor de analiză a specialiștilor germani, nu pentru a emite verdicte evaluative, ci doar pentru a oferi specialiștilor români un cod de descifrare și înțelegere a unor tendințe care se manifestă în istoriografia germană actuală.

Bibliografie

1. Anderson, Benedict, *Die Erfindung der Nation*, Ullstein, Berlin, 1998;
2. Brubaker, Rogers, *Ethnicity without Groups*, Cambridge, Harvard University Press, 2004.
3. Harari, Yuval Noah, *A Brief History of Humankind*, Vintage Books, Londra, 2015.
4. Hausleitner, Mariana, *Die Rumänisierung der Bukowina: Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918–1944*, München, Editura Oldenbourg, 2001.
5. Lang, Raimund, Osatschuk Sergij (ed.), *Hundert Jahre Deutsches Haus in Czernowitz, Eine Jubiläumsschrift*, Viena, 2010.
6. Röger, Maren, Weidle, Alexander (ed.), *Bukowina-Deutsche: Erfindungen, Erfahrungen und Erzählungen einer (imaginierten) Gemeinschaft seit 1775*, Berlin – Boston, De Gruyter Oldenbourg, 2020.